

- Sergo, Ju. N. (2005). Žanrovoje svojeobrazije rasskaza L. Petruševskoj „Svoj krug“. In: *Komarovskije čtenija*. Sv. II. Iževsk. S. 262–268.
- Stites, R. (1975). Kollontaj, Inessa, Krupskaja. In: *Canadian-American Slavic Studies*. Roč. IX (1). S. 84–92.
- Šabata, Jaroslav (1995). Od „Zrazené revoluce“ Lva Davidoviče Trockého k revoluci novodemokratické. In: Trocky, L. D. *Zrazená revoluce*. Brno: Doplněk. S. 9–45.
- Šore, Elizabet [Cheauré, Elisabeth] (2003). „Ničeho nenavižu na svete tak, kak materinstvo...“ Konstrukty ženstvennosti i popytki preodolenija ich v vospominanijach D. L. Mendelejevoj-Blok. In: *Pol. Gender. Kul'tura*. Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet. S. 233–265.
- Telo v ruskoj kul'ture. Sbornik statej*. (Sostaviteli G. I. Kabakova i F. Kont.) (2005) Moskva: Novoje literaturnoje obozrenije.
- Trockij, Lev Davidovič (1995). *Zrazená revoluce*. Přel. V. Burian. Brno: Doplněk.
- Vasilenko, Svetlana (1997). „Novyje amazonki“ (Ob istorii pervoj literaturnoj ženskoj pisatel'skoj grupy. *Postsovetskoe vremja*).
http://www.a-.ru/women_cd1/html/preobrazh_5_1997_3.htm
- Vinogradskaja, D. (1923). Voprosy morali, pola, byta i t. Kollontaj. In: *Molodaja gvardija*. Č. 3. S. 179–213.
- Zadražilová, Miluše (2003). Ženský rukopis ruské básnické moderny. In: *Žena v moderní ruské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. S. 11–49.

Hra na imaginárne:

Obrazy materstva vo filme MODRÉ Z NEBA

Mariana Szapuová

Téma materstva je kontinuálne prítomná vo väčšine feministických teoretických koncepcií prinajmenšom od čias formovania sa tzv. druhej vlny feminizmu a možno povedať, že táto téma je situovaná priam do jadra teoretických, ale aj politických debát. Zároveň je to téma právom považovaná za jednu z najkontroverznejších, ktorá evokuje nanajvýš ambivalentné, neraz až priam protichodné postoje a stanoviská. To, čo tieto postoje a stanoviská spája – nech už vychádzajú z liberalistických, radikálnych alebo socialistických pozícií, alebo sú inšpirované psychoanalytickými či existencialisticky motivovanými teoretickými východiskami – je výrazná miera kritickosti, pričom fókusom kritiky väčšiny feministických prístupov k fenoménu materstva je spôsob, akým je materstvo konštruované patriarchálnym spoločenským usporiadaním. Feministické teoretičky sa kriticky obracajú aj voči obrazu materstva, konštruovaného patriarchálnou ideológiou. Predmetom kritiky je teda spôsob, akým sa materstvo stáva – použijúc výraz Adrienne Rich – inštitúciou, ktorá je výrazne poznačená patriarchálnym spoločenským rámcom, ktorým je vytváraná a do ktorého je zasadená. Podľa názoru Rich treba totiž rozlišovať medzi materstvom pochopeným ako vzťah každej ženy k vlastným reprodukčným schopnostiam a k deťom na jednej, a inštitúciou materstva na druhej strane; ide o inštitúciu, ktorú vytvára patriarchálna spoločnosť s cieľom zabezpečiť mužskú kontrolu nad reprodukčnou schopnosťou žien (pozri Rich 1976: 13). Rich podčiarkuje, že inštitúcia materstva „není totožná s rozením a péči o deti, stejně jako heterosexuality není totožná s intimitou a sexuální láskou. Obojí je vytvářeno předpisy a pod-

mínkami, ve kterých se možnosti uskutečňují, nebo nikoliv; nejsou realitou, ale utvářejí okolnosti našich životů“ (Rich 1994: 9). Inštitúcia materstva bola vytvorená tak, aby slúžila mužským záujmom, a keďže táto inštitúcia ovplyvňuje aj našu skúsenosť a jazyk, akým o nej vypovedáme, aj skúsenosť materstva bola nasmerovaná tak, aby vyhovovala záujmom patriarchálnej spoločnosti (ibid.). „Institucionalizované materství vyžaduje od ženy materský ‚instinkt‘ spíše než inteligenci, nesobeckosť spíše než realizáciu seba sama, vzťah k druhým spíše než utvárení vlastního já“ (ibid.). Patriarchálna ideológia materstva tak vlastne deformuje aj skúsenosť žien z prežívania materstva – napr. keď ich presvedča, že sa musia stať (biologickými) matkami, aby sa stali skutočnými, plnohodnotnými ženami, keď zodpovednosť za zdravie aj morálny vývin dieťaťa kladie výlučne na ich plecia, keď materstvo spája so sebaobetovaním sa ženy a vytvára romantizujúce obrazy ideálnej matky, ktorá všetky svoje záujmy a potreby nielenže sústavne a systematicky podriaďuje záujmom dieťaťa, ale od ktorej sa očakáva, aby v takomto postoji nachádzala aj jediné a výlučné naplnenie svojho života.

Z pozície feministických teoretických koncepcií sa tiež zdôrazňuje, že materstvo nemožno chápať ako čisto biologický fenomén, dokonca ani pôrod nie je takýmto aktom – význam materstva sa definuje prostredníctvom spoločenských a politických vzťahov, ale aj kultúrnych významov, očakávaní a symbolov. Je potrebné podotknúť, že patriarchálna konštrukcia materstva a na nej postavená ideológia obsahuje v sebe dva dôležité momenty: jednak ženu definuje len ako matku, a tým ju vlastne redukuje na matku (takýto redukcionizmus sa často využíval v minulosti – a občas sa s ním môžeme stretnúť aj v súčasnosti – na zdôvodnenie ideológie oddelených sfér a na uväznenie žien vo sfére domácnosti a rodiny). Zároveň z faktu, že ženy rodia deti, odvodzuje ich výlučnú zodpovednosť za ich starostlivosť a výchovu. Táto ideológia je teda postavená na dvojnásobnom redukcionizme: najprv sa žena redukuje na matku a zároveň matka, resp. materstvo, sa redukuje na akúsi biologickú funkciu. Inými slovami, z biologicky podmienenej reprodukčnej schopnosti žien vytvára táto ideológia mýtus, podľa ktorého (patriarchálnymi spoločenskými podmienkami skonštruované) materstvo je nevyhnutným a základným poslaním žien, je ich základnou, prirodzenou funkciou a zároveň i najvyšším cieľom, naplnením zmyslu ich životov. „Pod týmto pseudonaturalizmom sa skrýva spoločenská, umelo vytvorená morálka; tvrdenie, že dieťa je naj-

vyšším cieľom ženy, má fiktívnu hodnotu reklamného hesla“ – poznamenala na adresu tejto ideológie Simone de Beauvoir (Beauvoirová 1967: 315). Práve inštitúcia materstva, resp. ideológia materstva, slúžila v minulosti, a ako ideológia občas dobre poslúži aj v súčasnosti, na legitimizáciu subordinovanej pozície žien v rozličných sférach spoločnosti, napr. na legitimizáciu ich vylúčenia z verejnej sféry platenej práce a politiky, resp. na obmedzenie ich účasti v týchto sférach (pozri bližšie Eisenstein 1981: 15–16). Napokon, na túto rovinu problematiky upozornila už aj vyššie spomenutá klasička feministického teórie: „...menejcennosť ženy pramení zvyčajne z toho, že sa najprv obmedzila na to, aby život opakovala, zatiaľ čo muž si vymýšľal dôvody, prečo má žiť, a tie boli v jeho očiach oveľa dôležitejšie ako púha skutočnosť jestvovania; uzavrieť ženu do rámca materstva znamenalo by obnovovať túto situáciu“ (Beauvoirová 1967: 318).

Väčšina feministických teoretických prístupov k problematike materstva vychádza z kritiky uvedenej, nesporne veľmi nahrubo načrtnutej konštrukcie materstva, nastavujúc kritické zrkadlo aj kultúrnemu obrazu tohto fenoménu a spochybňujúc ho. Spochybňuje sa tu chápanie materstva ako jedine akceptovateľného životného osudu žien a upierajúceho im iné formy a podoby sebarozvíjania a sebarealizácie.

Obraz matky a materstva sa v rámci patriarchálnej ideológie pohybuje v dvoch extrémnych polohách: na jednej strane je to idealizujúci obraz nekonečne a bez výhrad prijímajúcej a milujúcej, starostlivej, oddanej a obetavej matky a na druhej strane je to obraz matky zlej, odmietajúcej a neschopnej (neochotnej) sa obetovať v záujme dieťaťa/detí. Poznamenajme, že tieto krajné polohy zobrazenia matiek tvoria istú paralelu k polarizovanosti, aká je identifikovateľná v kultúrnych obrazoch žien: na jednej strane sa žena chápe a zobrazuje ako hriešnica, na strane druhej ako svetica. Nie je bez zaujímavosti, že – ako presvedčivo ukazuje Z. Kiczková – táto ambivalentnosť obrazov ženy historicky úzko súvisí s ambivalentnosťou chápania prírody, presnejšie „s ňou úzko spätou ženskosti, resp. ženy. Obidva sa javia na jednej strane ako niečo plodné, životodarné, dávajúce, dobrotivé, na druhej strane aj ako niečo ničiacie, chaotické, bezodne priepastné, pohlcujúce“ (Kiczková 1998: 110). Podobnú ambivalentnosť obrazu ženy nachádzame aj v transformovanej mytológii „po Kristovi“ – žena je vždy „metaforicky zároveň Evou, ktorá selháva, vysmekáva sa z konceptu mužskej etiky, i Pannou Marií, ktorou kresťanství vytvári ako idol na protipólu, ako asexuálny symbol ženskej a materskej

